

Sanja Vulić
Zagreb

IZ SUFIKSALNE TVORBE IMENICA U VINIŠĆARSKOM GOVORU

**UDK: 821.163.42
(436.3+437.6)**

Rad primljen za tisak 17. 10. 2004.
Čakavska rič, Split, 2004., br. 2

*Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper*

Recenzenti: Josip Lisac i Joško Božanić

U radu se navode osnovni podatci o dijalekatnim značajkama vinišćarskoga govora, a zatim se donosi izbor iz sufixalne tvorbe imenica. Izdvajaju se 33 sufixa za tvorbu imenica i analiziraju tipično vinišćarske tvorenice tim sufixima.

Opće napomene o dijalekatnoj pripadnosti vinišćarskoga¹ govora

Vinišća su smještena na jadranskoj obali, otprilike na pola puta između Trogira i Rogoznice. Vinišćarski govor pripada južnočakavskom ikavskom dijalektu čakavskoga narječja. Danas taj govor karakterizira pet akcenata, jer se osim akuta i dva silazna akcenta, pod utjecajem obližnjih novoštokavskih ikavskih govora rabe još i dva uzlazna, pa je akcenatski inventar sljedeći: kratki i dugi silazni naglasak, akut, kratki i dugi uzlazni akcent, te pozicijski uvjetovana zanaglasna dužina. O vinišćarskom je govoru do sada već bilo pisano, ali uglavnom usput, u okviru opširnijih istraživanja različitoga tipa. Svestrani istraživač Vinišća Ivan Pažanin u svojim se radovima često osvrće i na vinišćarski govor, najviše na leksik. Pri opisu fonoloških i morfoloških osobina toga govora, Pažanin se oslanjao na rad Mate Hraste iz 1948., koji se djelomice odnosi i na vinišćarski govor². Budući da taj

¹ U novije se vrijeme, pored starijega kretika *vinišćarski*, rabi i noviji oblik *viniški*.

² Vidi: Hraste, nav. djelo, i Pažanin, 1996.-1997., str. 120.-123.

govor još uvijek nije sustavno opisan, ovom ću prigodom, prije rječotvorbene raščlambe, spomenuti nekoliko osobnih zapažanja o viničarskom i srodnim govorima. Zapažanja temeljim na terenskim istraživanjima u Vinišćima u kolovozu 1996. i kolovozu 1997., na otoku Drveniku u srpnju 1996., te u Sevidu u travnju 2001., a sve u organizaciji Ivana Pažanina.

Govor Vinišća, Sevida i Drvenika prije svega je poseban po odnosu zamjenice *ča* i prijedložnih sveza. Naime, dosadašnja dijalektološka istraživanja pokazala su postojanje brojnih govora u kojima se ne rabi upitno-odnosna zamjenica *ča*, ali se rabe prijedložne sveze tipa *zač* 'zašto i za što', *poč* 'po što i pošto', *nač* 'na što i našto' i sl. Takvi se govori, unatoč izostajanja zamjenice *ča*, smatraju temeljno čakavskima, ponajprije zbog spomenutih sveza, premda se uzimaju u obzir i ostale jezične osobine. Za razliku od takvih govora koji poznaju sveze *zač*, *poč* i sl., ali u kojima se više ne rabi zamjenica *ča*, viničarski govor, zajedno s obližnjim govorima (na obali sjevernoga susjeda Sevida te otoka Drvenika) pripada rijetkim govorima s obrnutom kobinacijom, tj. govorima u kojima se rabi zamjenica *ča* i složeni oblici *nlišto* 'nešto', *zāšto*, *nlišta*, *nāšto*, *svāšta*³. U viničarskom se govoru postupno, usporedno s realizacijom *ča* i starijim genitivom *česa*, sve više počinje rabiti realizacija *šta* i noviji genitiv *čèga*, a rabi se i sveza *zà ništa* 'ni za što' i dr. Slična je kombinacija sa zamjenicama *ča* i *ništo* poznata u čakavskom jugozapadnom istarskom dijalektu. Bitna je međutim razlika između ovdje razmatranih govora i jugozapadnoga istarskoga dijalekta u tom što su govori spomenutoga dijalekta štakavski, pa se sa sigurnošću može reći da su genetski štokavski. S druge strane, govori Vinišća, Sevida i Drvenika su šćakavski, i po tom bitno različiti od teritorijalno bliskih govora u trogirskom zaleđu koji su novoštokavski ikavski štakavskoga poddijalekta. U govorima Vinišća, Sevida i Drvenika šćakavizmi se realiziraju dosljedno i sustavno, npr. *iščetila* 'ošetila', *krščivala*, *klišća*, *ščap*, *primošćen*. Te realizacije, kao i kondicionalni oblici *bimo* i *bite* za 1. i 2. osobu množine⁴, upućuju na zaključak da su ti govori najvjerojatnije genetski čakavski, s vrlo ranim utjecajima štokavštine. Međutim, budući da su se govori novoštokavskoga ikavskoga dijalekta razvili iz nekadašnjega zapadnoštokavskoga narječja koje je pretežito bilo šćakavsko⁵, nije isključeno da su predci stanovnika Vinišća, Sevida i Drvenika bili govornici toga dijalekta koji su dolaskom na Mediteran počakavljeni. No čak i ako su potpuno genetski čakavski, nedvojben je vrlo rani štokavski utjecaj na te govore, na što među inim upućuje i uporaba pridjevskoga genitivnoga nastavka *-oga*, npr. *svētoga*, *līpoga*. Takav utjecaj ne začuđuje s obzirom da su se novoštokavci u trogirsko zaleđe doselili već u 16. stoljeću. Riječ je o vrlo snažnom prožimanju do današnjih dana, i to na svim jezičnim razinama, pa se npr. prema Nsg. *jědnāk* realizira Npl. *jědnāci* s provedenom sibilizacijom. Naravno, leksički je inventar posebice bio podložan promjenama, pa u viničarskom govoru susrećemo turcizme koji nipošto nisu svojstveni čakavskim govorima, posebice ne u mediteranskom pojasu, kao npr. *jarānica* 'prijateljica', ili pak *zemān*. Turcizam *zemān* akcenatski je adaptiran u čakavski sustav, a rabi se u znaženju 'godišnje doba', i to usporedno s romanizmom *štajūn*. Na snažnije nemediteranske leksičke utjecaje upućuje i uporaba riječi *bōlan* kao uzrečice.

³ Vidi: Vulić, 2000., str. 582., 586., 587., uključujući fusnotu 10.

⁴ Vidi: Isto, str. 569., 584. i fusnota 10.

⁵ Vidi: Lisac, str. 60.

Sufiksalna tvorba imenica

U svakom rječotvorbenom sustavu mjesnih govora, pa tako i u vinišćarskom govoru, postoji veliki broj tvorenicama koje se po rječotvorbenim značajkama ne razlikuju od suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika, nego se pojedine tvorenice razlikuju od standardnojezičnih realizacija samo po svojim fonološkim značajkama, ili se pak uopće ne razlikuju. Tako je npr. vinišćarska sufiksalna tvorenica *ograda* u potpunosti istovjetna sukladnoj tvorenici u standardnom jeziku. Sufiksalne tvorenice kao npr. *mladić* razlikuju se naglaskom od sukladnica u standardnom jeziku, a npr. tvorenica *falšavac* razlikuje se od standardnojezične sukladnice *hvalisavac* samo po, u vinišćarskom govoru tipičnoj fonološkoj promjeni *hv > f*. Na rječotvorbenoj razini između navedenih vinišćarskih realizacija i njihovih standardnojezičnih sukladnica nema razlike. Zato ćemo ovom prigodom izdvojiti one tvorenice koje su u vinišćarskom govoru prepoznatljive upravo po svojim tvorbenim elementima, a ne samo po ostalim jezičnim značajkama. Pritom se, naravno, neke opće rječotvorbene zakonitosti, koje se odnose na hrvatski jezik u cjelini, uključujući i standardni jezik i sva narječja, istodobno odnose i na vinišćarski govor. To se prije svega odnosi na činjenicu da je sufiksalna tvorba dominantan način tvorbe riječi u hrvatskom jeziku općenito, pa tako i u vinišćarskom govoru. Osobito su brojni sufiksi za tvorbu imenica. Budući da je rječotvorbena analiza u ovom radu pretežito razlikovna u odnosu na standardni jezik, izdvojila sam trideset i tri sufiksa od kojih se neki uopće ne rabe u književnom jeziku, a oni koji se rabe dolaze s drukčijim tvorbenim osnovama ili u drukčijim tvorbenim obrascima, ili se pak razlikuju po čestotnosti uporabe, po stilskim nijansama i sl. Ovdje su izdvojeni sljedeći imenički sufiksi, poredani po obrnutom abecednom redosljedu, neovisno o količini potvrda koje se uz njih navode: *-ica*, *-ēnca*, *-ača*, *-ka*, *-jaka*, *-ika*, *-āna*, *-ina*, *-īna*, *-ščina*, *-alina*, *-otina*, *-adūra*, *-uša*, *-aruša*, *-(a)c*, *-an(a)c*, *-ič*, *-ād*, *-enje*, *-jav(a)k*, *-ik*, *-in*, *-ani(n)*, *-čani(n)*, *-jani(n)*, *-un*, *-o*, *-lo*, *-stvo*, *-ār*, *-čār* i *-adūr*.

Među izvedenicama sufiksom *-ica* izdvojene su tvorenice različitoga tipa. Tvorenica *dovedēnica* izvedena je od glagolskoga pridjeva, a označuje žensku osobu. Tvorbeno značenje te riječi glasi 'cura dovedena iz drugog mista'. Žensku osobu označuje i izvedenica *ūtopnica*. Ta je izvedenica stilski obilježena, a figurativno se rabi u značenju 'utopljenica'. Izvedena je mocijskom tvorbom od skraćene osnove imenice *ūtopnik*. Po istom je tvorbenom obrascu, od imenice *rājnik*, koja označuje mušku osobu, načinjena izvedenica *rājnica* s tvorbenom preoblikom → žena rajnik. Leksičko je značenje te tvorenice 'pokojnica, kandidatca za raj'. Tvorenica *māčica* rabi se i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, a također i u različitim čakavskim govorima, pa tako i u gradišćanskohrvatskoj dijaspori, i to od najsjevernijih pa do najjužnijih gradišćanskohrvatskih čakavskih govora. Tvorenica *māčica* derivirana je od skraćene osnove imenice *mačka*. Temeljno značenje izvedenice je deminutivno, ali u književnom je jeziku taj deminutiv više hipokorističnoga značaja i više stilski obilježen nego u čakavskom vinišćarskom govoru, ili u gradišćanskohrvatskim govorima. Od odnosnoga pridjeva *lozni*, *-a*, *-o* 'koji se odnosi na vinovu lozu' izvedena je u vinišćarskom govoru tvorenica *lōznica* s leksičkim značenjem 'odrina uz kuću'. Od pridjeva romanskoga podrijetla *dēbul* (tal. *dēbole*) izvedena je imenica *debūlica* 'slabost' s apstraktnim značenjem. Etimologijski gledano, u vinišćarski je govor uvezena gotova tvorenica, jer riječ *debūlica* potječe od talijanske izvedenice *debolezza* koja je od spomenutoga pridjeva *dēbole* derivirana sufiksom *-ezza*. U procesu fonološke prilagodbe od *debolezza* je nastala domaća realizacija *debuleca*, a zatim analogijom prema vrlo plodnom sufiksu *-ica* u imenica

ženskoga roda, nastala je realizacija *debùlica*. Međutim, budući da je na sinkronijskoj razini moguće načiniti tvorbeni opis *debul + -ica > debulica*, moguće je tu imenicu tuđega podrijetla smatrati tvorbeno motiviranom i izvedenom domaćim sufiksom *-ica* od pridjevske osnove tuđega podrijetla.

Množinskim oblikom *-ice* sufiksa *-ica* izvedena su blagdanska imena *Māterice* i *Ōčice*. Prvo se odnosi na predzadnju, a drugo na zadnju adventsku nedjelju. Tvorbena značenja tih izvedenica su 'dan matera' i 'dan očeva', pa je prva izvedena od imenice *māti*, gen. *mātere*, a drugu, s obzirom na tvorbenu preobliku i tvorbeno značenje, možemo smatrati izvedenicom od skraćenoga množinskoga oblika *očevi*. Uzmemo li pak preoblike → materin dan; → očevo dan, obje tvorenice možemo smatrati derivatima od skraćene osnove odnosnoga pridjeva. Inače, množinski lik *-ice* vrlo je rijedak pri tvorbi blagdanskih imena u čakavskom narječju. Zato nije začudno što je tvorenica *Māterice* znatno uobičajenija u štokavskim nego u čakavskim govorima. Ta je tvorenica imanentna govorima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u kojima se najčešće susreće, npr. u govoru Radišića kod Ljubuškog te u Grudama u zapadnoj Hercegovini, u govorima bunjevačkih Hrvata u Bačkoj itd., a također i u novoštokavskim ikavskim govorima trogirskoga zaleđa⁶, pa se može pretpostaviti da je upravo pod utjecajem tih govora tvorenica *Māterice* prihvaćena i u vinišćarskom govoru. I inače se tvorenica *Māterice* u čakavskim govorima susreće samo ako je riječ o govorima koji su izloženi snažnijem utjecaju obližnjih govora novoštokavskoga ikavskoga dijalekta (npr. u govoru Šepurina na otoku Prviću⁷ te Novigrada kod Zadra⁸ u kojem je utjecaj novoštokavskoga ikavskoga dijalekta još snažnije izražen). Osim u pojedinim čakavskim, ta je tvorenica iz novoštokavskoga ikavskoga dijalekta prihvaćena i u pojedinim novoštokavskim ijekavskim govorima, npr. u govoru Hrvata u Kruševu kod Stoca. Za razliku od izvedenice *Māterice*, izvedenica *Ōčice* je specifična za govor Vinišća, u kojem je nastala analogijom prema tvorenici *Māterice*. Naime, u novoštokavskim se ikavskim govorima najčešće rabi izvedenica množinskim oblikom sufiksa *-ić*, tj. *Ōčići*, npr. u Radišićima i u Grudama, zatim u trogirskom zaleđu⁹, dok se u govorima bačkih Hrvata susreću inačice *Ōčići* i *Oci*. U novoštokavskom ijekavskom kruševskom govoru opet nalazimo izvedenicu množinskim oblikom sufiksa *-ić*, tj. *Ōčići*, a isto i u spomenutim čakavskim govorima, tj. u šepurinskom¹⁰ i novigradskom govoru¹¹.

Sufiks romanskoga podrijetla *-ēnca* vrlo je čest u čakavskim govorima otočnoga i obalnoga područja, a također i u mnogim štokavskim jadranskim govorima. U pravilu dolazi s osnovama tuđega podrijetla i služi pri tvorbi imenica ženskoga roda s apstraktnim značenjem. Takve imenice najčešće označuju glagolsku radnju. Iz vinišćarskoga govora izdvojiti ćemo imenicu *pàrtēnca* s leksičkim značenjem 'odlazak'. Etimološki gledano, ta je riječ cjelovita preuzeta u vinišćarski govor (prema tal. *partenza*) i akcenatski prilagođena. Međutim, budući da je u tom govoru moguće načiniti tvorbenu preobliku na sinkronijskoj razini, možemo riječ *pàrtēnca* u vinišćarskom govoru smatrati izvedenicom sufiksom

⁶ Vidi: Alupović Gjeldum, str. 259. i 276.

⁷ Vidi: Vlahov, str. 116.

⁸ Vidi: Anzulović, str. 270.

⁹ Vidi: Alupović Gjeldum, str. 276.

¹⁰ Vidi: Vlahov, str. 132.

¹¹ Vidi: Anzulović, str. 270.

-*ēnca* od prezentske osnove svršenoga neprefigiranoga glagola IV. vrste *partit*. Sufiks -*ēnca* je razlikovan u odnosu na suvremeni hrvatski književni jezik.

Od izvedenica domaćim sufiksom -*ača* izdvojit ću samo tvorenicu *zavijača* s tvorbenim značenjem 'bolest na vinovoj lozi, zbog koje se zavija lišće'. Prema tomu, riječ je o izvedenici od prezentske osnove nesvršenoga glagola *zavijat*. Tvorenica ima apstraktno značenje. U hrvatskom se književnom jeziku izvedenica *zavijača* obično rabi u različitim drugim značenjima.

Sufiks -*ka* je u vinišćarskom govoru plodan, a ovom ćemo prigodom spomenuti samo nekoliko primjera iz tvorbe ženskih etnika. Od muških etnika *Vinišćār* 'stanovnik Vinišća' i *Plōčār* 'stanovnik Ploče, tj. Maloga Drvenika' izvedeni su sufiksom -*ka* ženski etnici s tvorbenim preoblikama: *Vinišćārka* → žena Vinišćar, i *Plōčārka* → žena Pločar (usporedno s inačicom *Plōška*). Još su neki lokalni ženski etnici izvedeni sufiksom -*ka*, kao npr. *Mārīnka*. Za tu bi se tvorenicu također moglo reći da je izvedena od muškoga etnika, ali od skraćene osnove jer muški etnik glasi *Marīnac*. Budući da je moguće i izvođenje izravno od ojkonima *Mārīna*, i to bez skraćivanja osnove, preporučljivija je tvorena preoblika: *Mārīnka* → ona koja je iz Marine.

Sa sufiksom -*jaka* izdvojit ćemo tvorenice *maslīnjaka* u značenju 'divlja maslina' i *Svitljaka* s leksičkim značenjem 'zvijezda Danica' i tvorbenim značenjem 'zvizda koja jako svitli'. Tvorenica *maslīnjaka* izvedena je od imenice ženskoga roda koja označuje biljku, pa prema tomu i osnovna riječ i izvedenica označuju biljku. Kozmonim *Svitljaka* izveden je od prezentske osnove neprefigiranoga nesvršenoga glagola IV. vrste. U obje se izvedenice završni fonem osnove i početni fonem sufiksa smjenjuju po jotacijskim pravilima.

Izvedenica *bōrika* sa sufiksom -*ika* u vinišćarskom se govoru rabi u značenju 'borova šuma'. Ta izvedenica od imenice muškoga roda *bor* rabi se i u standardnom jeziku u značenju 'vitko borovo stablo', a još je poznata i u značenju 'biljka puzavica koja se penje uz bor'. To se drugo značenje obično smatra semantičkim regionalizmom, a vinišćarsko bismo značenje te izvedenice mogli smatrati semantičkim dijalektalizmom.

Sufiks -*āna* u vinišćarskom se govoru npr. rabi pri tvorbi imenice *sēstrāna* s tvorbenim značenjem 'od sestre či'. Prema tomu, tvorenica *sēstrāna* označuje žensku osobu, a također i u svojoj osnovi ima imenicu koja označuje žensku osobu. Izvedenica je poznata i u drugim govorima trogirskoga kraja, npr. na otoku Drveniku¹². U suvremenom hrvatskom književnom jeziku ne rabi se sufiks -*āna* nego samo sufiks -*ana* bez kvantitete. Još je bitna razlika u tom što standardnojezični sufiks -*ana* služi isključivo pri tvorbi mjesnih imenica koje označuju neki prostor, najčešće zatvoren¹³.

Sufiks -*ina* srazmjerno je plodan u čakavskim obalnim i otočkim govorima, a također i u brojnim štokavskim govorima na tom području. Sufiks je talijanskoga podrijetla¹⁴, a različite su imenice tim sufiksom izvedene od domaćih osnova. Iz vinišćarskoga govora izdvajamo tri tvorenice s domaćom brojevnom osnovom koje označuju brojku: *pētīna* 'petica, brojka pet', *šēstīna* 'šestica, brojka šest', *sēdmīna* 'sedmica, brojka sedam'. U standardnom se jeziku pri tvorbi imenica toga tipa rabi sufiks -*ica*. Inače, u standardnom je

¹² Vidi: Vučić, 2000., str. 584. i 623.

¹³ Vidi: Babić, str. 348.-349.

¹⁴ Vidi: Skok, 1971., str. 722.

jeziku sufiks *-ina* (bez kvantitete) vrlo plodan u različitim tvorbenim obrascima i pri tvorbi imenica s različitim značenjima. U tom je slučaju riječ o domaćem sufiksu praslavenskoga podrijetla¹⁵. Iznimno se u standardnom jeziku rabi i sufiks tuđega podrijetla *-ina* pri tvorbi imenice *heroína* koja označuje žensku osobu¹⁶, ali u standardnom jeziku izostaje kombinacija sa sufiksom *-ina* koji bi uključivao tvorbeni obrazac i tvorbeno značenje kao u vinišćarskom govoru. Protivno tomu, u različitim mjesnim govorima na našem jadranskom području rabe se iste izvedenice kao u vinišćarskom govoru.

Naravno, i sufiks *-ina* je u takvom tipu govora također plodan, npr. u vinišćarskom govoru *òtribina* s tvorbenim značenjem 'ono ča ostane kad se otribi'. To je izvedenica od prezentske osnove prefigiranoga svršenoga glagola IV. vrste.

Vinišćarski se sufiks *-šćina* i standardnojezični sufiks *-ština* međusobno mogu smatrati šćakavskom i štakavskom fonološkom inačicom. Doduše i u standardnom jeziku može se susresti sufiks *-šćina*, ali standardnojezične izvedenice tim sufiksom isključivo su onomastičke tvorenice koje se izrazitije oslanjaju na pojedine dijalekatne realizacije¹⁷. Iz vinišćarskoga govora ovdje je izdvojena izvedenica *riḃbāršćina* s tvorbenim značenjem 'posā ribara, ono ča ribar radi'. Naime, vinišćarska imenica *riḃbāršćina* s apstraktnim značenjem, izvedena je od imenice muškoga roda koja označuje osobu. Premda se u standardnom jeziku ne rabi ni izvedenica *ribaršćina* ni njena fonološka inačica *ribarština*, takav je tvorbeni obrazac sa sufiksom *-ština* plodan, tj. brojne su izvedenice s apstraktnim značenjem koje su u književnom jeziku izvedene od imenica koje označuju mušku osobu, npr. *lopovština*.

Vinišćarska tvorenica *mišalina* sa sufiksom *-alina* izvedena je od prezentske osnove neprefigiranoga nesvršenoga glagola 4. razreda V. vrste. Leksičko joj je značenje 'mješavina različite zeleni, tj. različitoga povrća za jelo'. Usporedimo li stanje u standardnom jeziku, možemo reći da se taj sufiks i u standardnom jeziku susreće u istom tvorbenom obrascu, tj. s odglagolskim prezentskim osnovama, ali samo u nekoliko izvedenica, među kojima nema izvedenice **mješalina*. Standardnojezičnim tvorbenim ekvivalentom vinišćarske izvedenice *mišalina* može se smatrati tvorenica *mješavina* sa sufiksom *-avina*.

Od izvedenica sufiksom *-otina* izdvojiti ćemo imenicu *čipotina* koja je derivirana od prezentske osnove neprefigiranoga nesvršenoga glagola V. vrste. Leksičko je značenje te izvedenice 'iver od drva nakon cijepanja'. U hrvatskom se standardnom jeziku rabi izvedenica *čjepotina* koja se od vinišćarske ne razlikuje samo refleksom jata nego i značenjem: 'prosjeklina kao posljedica cijepanja'.

Sufiksom romanskoga podrijetla *-adūra* izvode se imenice s apstraktnim značenjem. Od pridjeva romanskoga podrijetla *čáro* (tal. *chiaro*) u značenju 'bistro' izvedena je imenica *čarādūra* s tvorbenom preoblikom → osobina onoga ča je čaro. Leksičko je značenje te tvorenice 'bistrina, jasnoća, prozirnost – najčešće neba ili mora'. Etimologijski gledano, u vinišćarski je govor preuzeta gotova tvorenica (tal. *chiaritura*). Međutim, navedena tvorbeno preoblika pokazuje da je tu riječ u vinišćarskom govoru moguće tvorbeno raščlaniti na sinkronijskoj razini pa je zato ubrajamo među tvorenice, neovisno o dijakronijskim

¹⁵ Vidi: Isto.

¹⁶ Vidi: Babić, str. 253.

¹⁷ Vidi: Isto, str. 272.

¹⁸ Vidi: Geić i Slade Šilović, str. 49.

spoznajama. Poznata je i u drugim obližnjim čakavskim govorima, npr. u Trogiru *čarādūra*¹⁸. Sufiks romanskoga podrijetla *-adūra* u vinišarskom se govoru veže i s domaćim osnovama, npr. u izvedenici *pličādūra* s leksičkim značenjem 'plitkost, pličina mora'. Prihvatimo li tvorbeni preoblik → osobina onoga ča je plitko, možemo reći da je to izvedenica od skraćene pridjevske osnove komplementarnim sufiksom *-jadūra*, s jotovanjem na granici skraćene tvorbenne osnove i sufiksa, tj. *plit + -jadūra > pličādūra*. No budući da je izvođenjem iz komparativnoga oblika moguće izbjeći skraćivanje osnove, bolje je reći da je tvorenica *pličādūra* izvedena od komparativne pridjevske osnove sufiksom *-adūra*.

U suvremenom je hrvatskom književnom jeziku sufiks *-uša* vrlo plodan pri sufiksnoj tvorbi imenica koje označuju osobu, rjeđe od toga pri tvorbi imenica koje označuju životinju, a iznimno se susreće pri tvorbi imenica koje označuju biljku. U vinišarskom se govoru rabi tvorenica *raspàruša* s leksičko-tvorbenim značenjem 'smokva koja se raspàra na dva dijela i tako suši'. To je izvedenica od prezentske osnove svršenoga prefigiranoga glagola 4. razreda V. vrste. U tom govoru imamo i semantički tip izvedenice sufiksom *-uša* kojega nema u književnom jeziku. U taj semantički tip pripada npr. vinišarska tvorenica *ròguša* sa značenjem 'razmak između kažiprsta i srednjega prsta, tj. razmak kroz koji se može pokazati palcem rog (nekomu)'. To je izvedenica od imenice muškoga roda.

Sufiks *-aruša* u hrvatskom se standardnom jeziku ne rabi. U vinišarskom ga govoru susrećemo pri derivaciji imenica *telàruša* s leksičkim značenjem 'jeftino, nekvalitetno platno'. Ta je imenica izvedena od imenice *tèla* u značenju 'tvrdo, bijelo platno'.

Izvedenice sufiksom *-(a)c* po svojem su tvorbenom obrascu, a također i po pripadnostima semantičkim skupinama, sukladne izvedenicama u standardnom jeziku, premda konkretne realizacije često nisu sukladne. Najčešće označuju mušku osobu. Muški se etnici izvode od ojkonomne osnove, npr. *Marínac* s tvorbenim značenjem 'muški iz Marine'. Vrlo se često izvedenice koje označuju mušku osobu tvore od pridjeva, npr. *línac* s tvorbenim značenjem 'lini muški'; *pijánac* 'pijani muški'. Izvedenica *línac* ne razlikuje se samo od standardnojezičnih tvorbenih usporednica po odrazu jata nego i kombinacijom tvorbenne osnove i sufiksa. Protivno tomu, vinišarska izvedenica *pijánac* sukladna je realizaciji u standardnom jeziku. Tvorenica *mrtac* (gen. *mrtca*) u vinišarskom je govoru izvedena od skraćene osnove pridjeva *mrtvi*, *-a*, *-o*. Takav se tip izvedenice rabi i u novoštokavskim ikavskim govorima u trogirskom zaleđu, dok se u standardnom jeziku rabi tvorbeni ekvivalent *mrtvac* koji se izvodi od pune osnove sufiksom *-ac*, a ne *-(a)c*. Apstraktno značenje ima vinišarska izvedenica *drímac* u značenju 'pospanost', koja se tvori od prezentske osnove glagola V. vrste.

Još jedan sufiks koji se rabi pri tvorbi muških etnika deriviranih od ojkonomne osnove jest sufiks *-an(a)c*, npr. *Trogiránac*, s tvorbenim značenjem 'muški iz Trogira'. To je stariji sufiks kojega sve više potiskuje sufiks *-ani(n)*, pa su realizacije *Trogiránac* i *Trogirani(n)* u vinišarskom govoru tvorbeno inačice.

Sa sufiksom *-ić* karakteristične su izvedenice *brātić* i *sēstrić*. Tvorenica *brātić* izvedena je od imenice muškoga roda, a tvorbeno joj je značenje u vinišarskom govoru 'sin od brata'. U tom je značenju ta riječ poznata u još pojedinim susjednim čakavskim govorima, npr. na otoku Drveniku¹⁹. U suvremenom se pak hrvatskom standardnom jeziku imenica

¹⁹ Vidi: Vučić, 2000., str. 584. i 593.

bratić ponajprije rabi u značenju 'prvi rođak', tj. 'stričev, ujakov ili tetkin sin', ali se kao jedno od značenja navodi i 'bratov sin'. Zato je imenica *bratić* u standardnom jeziku tvorbeno motivirana samo kad se rabi u značenju 'bratov sin'. Tvorenica *sēstrić* izvedena je od imenice ženskoga roda, a tvorbeno joj je značenje 'sin od sestre'. I ta se tvorenica rabi u govoru otoka Drvenika²⁰, a također i u suvremenom književnom jeziku kao stilski obilježeni regionalizam.

Izvedenice sufiksom *-ād* gramatički su ženskoga roda i-sklonidbe, a značenje im je zbirno. U vinišarskom govoru takve izvedenice mogu biti odimeničke i otpridjevne. Izvedenice od imenica najčešće se odnose na osobe npr. *ūnučād* ili na životinje, npr. *jūnād*, *prāsād*. Takva je tvorba uobičajena i u standardnom jeziku. Međutim, za razliku od standarda, u vinišarskom se govoru izvedenice sufiksom *-ād* tvore i od pridjevskih osnova, npr. *zēlenād* 'opći naziv za zeleno povrće' (uz koji se usporedno rabi i riječ *zēlje*) i *sūhād* 'suh drvo i dr.'

Sufiks *-ād* može u vinišarskom govoru alternirati sa sufiksom *-enje*, pa se npr. kao tvorbeno inačice rabe izvedenice *ūnučād* i *unučēnje*, *prānučād* i *prānučēnje*. Primjeri pokazuju da je riječ o tvorbi od imeničkih osnova koje označuju osobu, a tako nastale izvedenice gramatički su srednjega roda i imaju zbirno značenje koje se odnosi na osobe. Takav se tvorbeni obrazac ne rabi u standardnom jeziku, u kojemu su sve izvedenice sufiksom *-enje* tvorene od glagolskih osnova.

Pri tvorbi imenica u vinišarskom govoru sudjeluje i sufiks *-jav(a)k* kojega nema u standardnom jeziku. Tako se npr. u razmatranom govoru rabi izvedenica *biljavak* (gen. *biljāvka*) s leksičkim značenjem 'bjelina, tj. svijetlo, mjesto u moru'. Ta je tvorenica derivirana od pridjeva *bil*.

Sufiksom *-nik* tvore se izvedenice od glagolskih i od imeničkih osnova. Od prezentske osnove prefigiranoga svršenoga glagola IV. vrste izvedena je tvorenica *utopnik* s doslovnim tvorbenim značenjem 'muški koji se utopi u moru ili vodi'. Izvedenica je stilski obilježena i u pravilu se rabi u figurativnom, prenesenom značenju, dok je stilski neutralna izvedenica *utopljenik* koje je derivirana od glagolskoga pridjeva trpnoga sufiksom *-ik*. Od imenice *raj* izvedena je sufiksom *-nik* imenica *rajnīk* s tvorbenim značenjem 'muški koji ide u raj'.

Sufiks *-in* u vinišarskoj izvedenici *bruštulīn* je romanskoga podrijetla. Etimologijski gledano, u vinišarskom je govoru prihvaćena i morfološki prilagođena cjelovita tvorenica (tal. *brustolino* od sttal. glagola *brustolare*)²¹. Međutim, budući da se u vinišarskom govoru rabi glagol *bruštulat*, sa sinkronijskoga je gledišta *bruštulīn* tvorbeno motivirana imenica od prezentske osnove nesvršenoga glagola V. vrste, a označuje stvar. Leksičko je značenje te riječi 'pržilica za ječam ili kavu'.

Pri tvorbi muških etnika u vinišarskom govoru sudjeluje veći broj sufikasa. Već su navedeni pojedini primjeri muških etnika deriviranih sufiksima *-ār*, *-(a)c* i *-ani(n)*. U komplementarnoj raspodjeli sa sufiksom *-anin(n)* javlja se i sufiks *-jani(n)*, npr. u etniku *Sēvidani(n)* koji je deriviran od ofkonimne osnove, pa je tvorbeno značenje te izvedenice 'muški iz Sevida'. Završni fonem osnove i početni fonem sufikasa smjenjuju se po jotacijskim pravilima. Završni fonem sufikasa u nominativu jednine slabije se artikulira ili se uopće ne

²⁰ Vidi: Isto, str. 584. i 623.

²¹ Vidi: Skok, 1971., str. 221.

artikulira, ali se naravno opet javlja u svim ostalim padežnim oblicima jer tada više nije u finalnom položaju. Muški etnik *Drvenčani(n)* / *Drvenčani(n)* deriviran je od za *-ik* skraćene ojkonime osnove. Tako skraćena osnova završava fonemom *n* uz koji se veže sufiks *-čani(n)*. Ženski pak etnici nastaju poimeničenjem pridjeva ženskoga roda, tj. konverzijom ktetika: *drveniška* > *Drveniška*, *sèviska* > *Sèviska*.

Od prezentske osnove nesvršenoga glagola V. vrste izvedena je sufiksom *-un* imenica *zavađun* s leksičkim značenjem 'svadljivac'. Prema tomu, izvedenica označuje mušku osobu. U standardnom su jeziku izvedenice sufiksom *-un* vrlo rijetke i ne tvore se od glagolskih osnova.

Imenica *šévo* stilski je obilježena, pejorativna riječ s podrugljivim predznakom. Označuje mušku osobu, a derivirana je sufiksom *-o* od prezentske osnove glagola 4. razreda V. vrste *šévat* 'šepati'. Tvorbeno je značenje te izvedenice 'muški koji ševa', a leksičko 'šepavac'. Teoretski je moguće i izvođenje od skraćene osnove pridjeva *šévast*, ali je praktičnije izvođenje od glagola.

Tvorenica *pokrilo* izvedena je od infinitivne osnove prefigiranoga svršenoga glagola 6. razreda I. vrste *pòkrit*, a označuje stvar 'poklopac'. U standardnom se jeziku sukladna tvorenica također izvodi sufiksom *-lo* od infinitivne osnove, ali nesvršenoga glagola *pokrivati*.

Sufiksom *-stvo* izvedena je od odnosnoga pridjeva tvorenica *žēnīnstvo* u značenju 'imanje koje se nasljeđuje po ženinoj strani'.

Sufiks *-ār* je plodan pri tvorbi imenica i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku i u vinišćarskom govoru. Za razliku od suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika u kojem je kvantiteta u sklopu sufiksa uvijek nenaglašena, u vinišćarskom su govoru moguće realizacije *-ār* i *-ār*, ali budući da je na rječotvorbenoj razini ta akcenatska razlika irelevantna, realizacije *-ār* i *-ār* tretiraju se kao jedan sufiks. U oba je idioma taj sufiks plodan pri tvorbi muških etnika. Etnik *Vinišćār* izveden je od ojkonima *Vīnišća*. Tvorbeno mu je značenje 'muški iz Vinišća'. U vinišćarskom govoru i u standardnom jeziku rabi se etnik *Plōčār*, ali s drukčijim leksičkim značenjem. U vinišćarskom je govoru etnik *Plōčār* izveden od nesonima *Plōča* koji je lokalno ime otoka Maloga Drvenika, pa je *Plōčār* 'muški s Ploče (tj. s Maloga Drvenika)'. U književnom je jeziku etnik *Plōčār* izveden od ojkonima *Plōče* i označuje stanovnika grada Ploča. Osim pri tvorbi etnika, sufiks *-ār* je plodan i pri tvorbi općih imenica koje označuju mušku osobu. Tako je npr. od imenice ženskoga roda *družina* s leksičkim značenjem 'ribarska skupina' izvedena imenica *družinār* 'član ribarske družine'. Mušku osobu označuje i izvedenica *strašinār* sa značenjem 'ribar koji lovi strašinom'. U osnovi je te izvedenice imenica muškoga roda koja označuje stvar, tj. *strašin* je 'vrsta ribarske mreže'. Ta je osnova romanskoga podrijetla (tal. *strascino*). Za vinišćarsku izvedenicu *kurbār* vjerojatnije je pretpostaviti da je izvedena mocijskom tvorbom od imenice *kurba* nego da je to tvorenica od glagolske prezentske osnove. Vinišćarska izvedenica *kurbār* i standardnojezična *kurvar* međusobno su fonološke inačice, ali za standardnojezičnu inačicu uobičajeno je odglagolsko izvođenje od prezentske osnove. U vinišćarskom se pak govoru još rabi i leksička inačica *pōškodnjāk* u istom značenju. Realizacija *pōškodnjāk* na sinkronijskoj razini više nije tvorbeno motivirana. Posebice je zanimljiva vinišćarska tvorenica *tumačār* / *tūmačār* u značenju 'tumač, prevoditelj', koja je izvedena sufiksom *-ār* od prezentske osnove nesvršenoga glagola IV. vrste. U književnom se jeziku, a također i u brojnim mjesnim govorima, rabi imenica *tumač*, koja je izvedena od iste osnove, ali nultim sufiksom, pa se vinišćarska tvorenica *tumačār* i standardnojezična *tumač* mogu

smatrati tvorbenim ekvivalentima. Pritom je zanimljivo da standardnojezična tvorenica *tumač* sa semantičkoga aspekta pripada neplodnomu tipu jer takve odglagolske izvedenice nultim sufiksom vrlo rijetko označuju osobu. Protivnu tomu, vinišćarska tvorenica *tumačar* sa sufiksom *-ār* u potpunosti se uklapa u težnju tvorbe imenica koje označuju mušku osobu, vršitelja radnje, upravo po takvom tvorbenom obrascu. Mušku osobu označuje i tvorenica *prvār* koja je izvedena od rednoga broja, a rabi se u značenju 'predvodnik u kopanju'. Ta je izvedenica i po svojem tvorbenom obrascu razlikovna u odnosu na standardni jezik u kojem nema potvrđenih izvedenica sufiksom *-ār* od brojevnih osnova.

U drukčiju semantičku skupinu pripada vinišćarska tvorenica *mušulār* sa značenjem 'naprava za vađenje mušula'. Ta je tvorenica izvedena od imenice ženskoga roda. Premda se izvedenica *mušulār*, zbog leksičke specifičnosti osnove od koje je izvedena, ne rabi u standardnom jeziku, isti je tvorbeni obrazac, za imenice koje označuju naprave, plodan i u standardnom jeziku.

Sufiks *-čār* najčešće se javlja u naglasnoj realizaciji *-čār*. Njegova je pojavnost pozicijski uvjetovana u odnosu na sufikse *-ār* i *-jār*, tj. raspodjela tih triju sufikasa obično zavisi o završnom fonemu osnove. U vinišćarskom je govoru zanimljiva tvorenica *lovčār* s tvorbenim značenjem 'muški koji lovi'. To je izvedenica od prezentske osnove glagola *lovit*, a označuje mušku osobu. Ta se tvorenica rabi usporedno s tvorbenom inačicom *lovac* koja je izvedena od iste osnove, ali sufiksom *-(a)c*. Od tih dviju tvorbenih inačica, u standardnom se jeziku rabi samo inačica *lovac*.

Sufiks *-adūr* je mletačkoga podrijetla²². Od prezentske osnove nesvršenoga neprefigiranoga glagola V. vrste *kāntat* izvedena je imenica *kantadūr* u značenju 'pjevač'. Prema tomu, ta izvedenica pripada semantičkoj skupini izvedenica koje označuju mušku osobu. Od imenice ženskoga roda *būža* u značenju 'rupa' izvedena je imenica *bužadūr* sufiksom *-adūr*. Tvorenica označuje stvar, a leksičko joj je značenje 'bušilo za rupe pri izradbi opanaka'. Premda su u obje izdvojene tvorenice i osnova i sufiks romanskoga podrijetla, moguća je tvorbena preoblika na sinkronijskoj razini. Sufiks *-adūr* ne rabi se u standardnom jeziku.

Naravno, u vinišćarskom govoru susreću se i mnoge riječi koje bi bilo moguće dijakronijski raščlaniti sa stajališta historijske tvorbe riječi i etimologije. Takva je npr. imenica *požnjāk* s leksičkim značenjem 'kasno okoćeno janje', koja je bila izvedena sufiksom *-jāk* od osnove pridjeva *pozan*, *pozna*, *-o*, s jotovanjem na tvorbenom šavu i jednačenjem po mjestu tvorbe. Međutim, budući da se taj pridjev više ne rabi u vinišćarskom govoru, na sinkronijskoj je razini *požnjāk* tvorbeno nemotivirana riječ. Isto vrijedi i za imenicu *pōznica* u značenju 'kasno okoćeno žensko janje' koja je od osnove istoga pridjeva bila izvedena sufiksom *-ica*. Prema tomu, pri suvremenim rječotvorbenim raščlambama u vinišćarskom govoru, kao i inače pri tvorbi riječi u dijalektima, valja uvijek imati na umu suvremene tvorbene odnose na sinkronijskoj razini.

²² Vidi: Skok, 1972., str. 31.

LITERATURA I IZVORI:

- Dinka Alupović Gjeldum, Običaji trogirске zagore u prvoj poloviniXX. stoljeća, *Vartal*, god. V.-VI., br. 1.-2./1996., 1.-2./1997., str. 247.-282.
- Jadran Anzulović, Božićni običaji u Novigradu, *Zbornik Domaća rič 4*, Zadar, 1997., str. 267.-320.
- Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje, Nakladni zavod Globus – HAZU, Zagreb, 2002.
- Duško Geić i Mirko Slade Šilović, *Rječnik trogirskog čakavskog govora*, Muzej grada Trogira, Trogir, 1994.
- Božidar Finka i Milan Moguš, Karta čakavskoga narječja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 5., Zagreb, 1981., str. 49.-58.
- Mate Hraste, Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale, *Rad JAZU*, knj. 272., Zagreb, 1948., str. 123.-156.
- Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.
- Ivan Pažanin, Vinišća, a ne Vinišće, *Hrvatska obzorja*, god. IV., br. 1., Split, 1996., str. 185.-189.
- Ivan Pažanin, Narodni život i običaji u Vinišćima, *Vartal*, god. V.-VI., br. 1.-2./1996., 1.-2./1997., str. 111.-246.
- Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 1., Zagreb, 1971. i knj. 2., Zagreb, 1972.
- Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije*, knj. 1., HAZU – Školska knjiga, Zagreb, 1998.
- Lovre Vlahov, *Dalmatinski pučki ričnik našega kraja*, Zagreb, 1996.
- Sanja Vulić, Hrvatsko pučko nazivlje u adventskome razdoblju, *Matica*, 12., Zagreb, prosinac 1998., str. 40.-41.
- Sanja Vulić, Iz čakavske tvorbe blagdanskih imena, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 11., Zagreb, 1999., str. 63.-73.
- Sanja Vulić, Govor otoka Drvenika, *Zbornik otoka Drvenika*, sv. 1., ur. Ivan Pažanin, Drvenik, 2000., str. 561.-639.

DELLA FORMAZIONE NOMINALE SUFFISSALE
NELLA PARLATA DI VINIŠĆE

Riassunto

Nello studio si riportano i dati principali sulle caratteristiche dialettali della parlata di Vinišće, e quindi si presentano i nomi a formazione suffissale. Si distinguono 33 suffissi per la formazione nominale e si analizzano le formazioni nominali tipiche di Vinišće.

SUFFIXAL NOUN FORMATION IN THE VERNACULAR OF VINIŠĆE

Summary

The author states basic data on the dialectal characteristics of the vernacular of Vinišće, and further gives a selection of suffixal noun formation. 33 suffixes can be distinguished for noun formation; and typical Vinišće formations created by means of these suffixes are analysed.